

МАТИЦА СРПСКА
ОДЕЉЕЊЕ ЗА ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

ЗБОРНИК
МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

МАТИЦА SRPSKA
DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES

МАТИЦА SRPSKA
SOCIAL SCIENCES QUARTERLY

Покренут 1950. године
До 10. свеске (1955) под називом *Научни зборник*, серија друштвених наука,
од 11. свеске (1956) – *Зборник за друштвене науке*, а од 76. свеске (1984)
под данашњим називом

ГЛАВНИ УРЕДНИЦИ

Др Милош Јовановић (1950) • Живојин Бошков (1951–1952) • Рајко Николић (1953–1965) •
Академик Славко Гавриловић (1966–1969) • Др Александар Магарашевић (1970–1973) •
Др Младен Стојанов (1974–1999) • Др Милован Митровић (2000–2004) •
Академик Часлав Оцић (2005–2016) • Др Рајко Буквић (2017–2019) •
Др Миломир Степић (2020–)

САВЕТ ЧАСОПИСА

Председник Савета
Академик Часлав ОЦИЋ (Београд)

Чланови Савета

Проф. др Масајуки ИВАТА (Токио, Јапан) • Проф. др Александар ЈОКИЋ (Портланд, САД) •
Проф. др Љубомирка КРКЉУШ (Нови Сад) • Проф. др Питер РАДАН (Сиднеј, Аустралија) •
Проф. др Богољуб ШИЈАКОВИЋ (Београд)

180

(4/2021)

УРЕДНИШТВО

Чланови Уредништва

Проф. др Даниела АРСЕНОВИЋ (Нови Сад) • Проф. др Бошко И. БОЈОВИЋ (Париз,
Француска) • Проф. др Милан БРДАР (Београд) • Др Душан ДОСТАНИЋ (Београд) •
Проф. др Костас ДУЗИНАС (Лондон, Велика Британија; Атина, Грчка) • Др Миша
ЂУРКОВИЋ (Београд) • Проф. др Ђорђе ИГЊАТОВИЋ (Београд) • Проф. др Милош КОВИЋ
(Београд) • Академик Милица КОСТИЋ (Подгорица, Црна Гора) • Проф. др Митко
КОТОВЧЕВСКИ (Скопље, Северна Македонија) • Проф. др Јована МИЛУТИНОВИЋ
(Нови Сад) • Проф. др Ђорђе МИТРОВИЋ (Београд) • Проф. др Милован МИТРОВИЋ
(Београд) • Проф. др Дејан МИХАИЛОВИЋ (Мексико Сити, Мексико) • Др Драго ЊЕГОВАН
(Нови Сад) • Др Александра ПАВИЋЕВИЋ (Београд) • Проф. др Јасмина ПЕКИЋ • Проф. др
Ранка ПЕРИЋ РОМИЋ (Бања Лука, Р. Српска, БиХ) • Проф. др ХУАНГ Пинг (Пекинг, Кина) •
Проф. др Бранислав РИСТИВОЈЕВИЋ (Нови Сад) • Проф. др Срђан ШЉУКИЋ (Нови Сад)

Секретар уредништва

Владимир М. НИКОЛИЋ

Главни и одговорни уредник

Проф. др Миломир СТЕПИЋ

Copyright © Матица српска, Нови Сад, 2021

ЗБОРНИК

МАТИЦЕ СРПСКЕ
ЗА ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

180
(4/2021)

НОВИ САД
2021

Илуcтpација на корици
гравира Захарије Орфелина
Човек иише за сѝолом

САДРЖАЈ / CONTENTS

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ / ARTICLES AND TREATISES

Драган Проле
ЕТОС ПОЗОРНИЦЕ
ЕУСТАХИЈЕ АРСИЋ	Dragan Prole
THE ETHOS OF THE STAGE:
EUSTANIJA ARSIĆ
507–521	
Зоран Чворовић
УВОЂЕЊЕ СУДИЈСКОГ ИСПИТА
У КРАЉЕВИНИ СРБИЈИ	Zoran Čvorović
JUDGE EXAM IN
THE KINGDOM OF SERBIA
523–541	
Олег Солдат
„ДАНАС ЈЕ ИСТОРИЈА”
Хроми хијазам Амона Гета
и превладање стилистике	Oleg Soldat
“TODAY IS HISTORY”
Amon Göth’s limping chiasmus
and Overcoming of the stylistics
543–556	
Бориша Н. Лечић
ИСЛАМСКА ДРЖАВА:
ИЗМЕЂУ ЈУЧЕ И СУТРА	Boriša N. Lečić
ISLAMIC STATE – BETWEEN
YESTERDAY AND TOMORROW
557–576	
Марина Савковић
АНАЛИЗА ПОВЕЗАНОСТИ
ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА И
ЗАПОШЉАВАЊА МЛАДИХ
У СРБИЈИ	Marina Savković
ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP
BETWEEN HIGHER EDUCATION
AND YOUTH EMPLOYMENT
IN SERBIA
577–588	
Александра Тошовић Стевановић,
Сања Јелисавец Трошић и
Гордана Пешић
УТИЦАЈ РЕФОРМЕ ПОРЕСКОГ
СИСТЕМА НА ПОСЛОВАЊЕ
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	Aleksandra Tošović-Stevanović,
Sanja Jelisavac-Trošić and
Gordana Pešić
THE IMPACT OF THE TAX
SYSTEM REFORM ON BUSINESS
IN THE REPUBLIC OF SERBIA
589–604	

Владимир Радивојевић и
Тања Станишић
ЕКОНОМСКИ ИЗАЗОВИ
УНАПРЕЂЕЊА ЕФИКАСНОСТИ
ЗДРАВСТВЕНИХ СИСТЕМА
У ЗЕМЉАМА „ЗАПАДНОГ
БАЛКАНА”: ПРИМЕР ПАНДЕМИЈЕ
ИЗАЗВАНЕ ВИРУСОМ *КОВИД-19*
605–621

Vladimir Radivojević and
Tanja Stanišić
ECONOMIC CHALLENGES TO
IMPROVE HEALTH SYSTEM
EFFICIENCY IN THE WESTERN
BALKAN COUNTRIES:
THE CASE OF THE *COVID-19*
PANDEMIC

Марија Стојановић,
Лидија Буквић Бранковић и
Бранислава Поповић Ћитић
КОЦКАЊЕ КАО СОЦИЈАЛНО-
КУЛТУРОЛОШКИ ФЕНОМЕН
623–638

Marija Stojanović,
Lidija Bukvić-Branković and
Branislava Popović-Čitić
GAMBLING AS A SOCIAL-
-CULTURAL PHENOMENON

Весна Ђукић
ЗАВАДИ ПА ВЛАДАЈ: КУЛТУРНО
ПАМЋЕЊЕ СРПСКОГ НАРОДА У
ПОЛИТИКАМА ИДЕНТИТЕТА
ПОСТЈУГОСЛОВЕНСКИХ ДРЖАВА
639–652

Vesna Đukić
DIVIDE AND RULE: CULTURAL
MEMORY IN THE IDENTITY
POLICIES OF
POST-YUGOSLAV STATES

Татјана Попадева и Богдан Дражета
ЈЕЗИЧКА ПОЛИТИКА И
ИДЕНТИТЕТ: СЛУЧАЈ
БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ
653–668

Tatjana Popadeva and Bogdan Dražeta
LANGUAGE POLICY AND
IDENTITY: THE CASE OF
BOSNIA AND HERZEGOVINA

Ева Вуков Рафаи и Јудит Рафаи
ЈЕЗИК И ИДЕНТИТЕТ
БУГАРА У СКОРЕНОВЦУ
669–683

Eva Vukov Raffai and Judit Raffai
LANGUAGE AND IDENTITY OF
THE BULGARIANS IN SKORENOVAC

НАУЧНА КРИТИКА И ПОЛЕМИКА /
SCIENTIFIC CRITICISM AND POLEMICS

Здравко Кучинар
ОСВРТ НА ЈЕДАН КУРС ФИЛОЗОФСКЕ МЕТОДОЛОГИЈЕ
685–690

Zdravko Kuchinar
OSVRT NA JEDAN KURS FILOZOFSKE
METODOLOGIJE

НАУЧНА ХРОНИКА / SCIENCE CHRONICLE

ГРОКТАЛИЦЕ – ДЕО БУЊЕВАЧКОГ ЕТНИЧКОГ ИДЕНТИТЕТА
(Suzana Kujundžić-Ostojić, *Groktalice bačkih Bunjevaca*, Muzej Vojvodine i Centar za
kulturu Bunjevaca, Novi Sad – Subotica 2020; 298 str.)
691–694

ПРИКАЗИ / BOOK REVIEWS

Душан Достанић
КО ЈЕ ДЕСНО? ПОКУШАЈ ТИПОЛОГИЈЕ
(Karlheinz Weissmann, *Wer ist rechts? Versuch einer Typologie*, Junge Freiheit Verlag,
Berlin 2020, 55 стр.)
695–698

Владимир М. Николић
АУТОРИ У ОВОМ БРОЈУ / AUTHORS IN THIS ISSUE
699–704

ЈЕЗИЧКА ПОЛИТИКА И ИДЕНТИТЕТ: СЛУЧАЈ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

ТАТЈАНА ПОПАДЕВА

МГИМО Универзитет
Катедра за компаративну политикологију
Пр. Вернадског, 76, Москва, Русија
popadeva.t.i@my.mgimo.ru

БОГДАН ДРАЖЕТА

Универзитет у Београду, Филозофски факултет
Одељење за етнологију и антропологију
Институт за етнологију и антропологију
Чика Љубина 18–20, Београд, Србија
drazetab@gmail.com

САЖЕТАК: Језичка политика се посматра као средство подршке државном суверенитету: заједно са територијалним интегритетом, доносе се закони о заштити националних и мањинских језика, док професионалне заједнице кодификују језике и развијају књижевне норме. Међутим, упркос значајном раду лингвиста, културолога и социолога, језички проблеми често остају на периферији истраживања политичких наука, као и етнологије и антропологије. Сврха овог чланка је попунити постојећу дисциплинарну празнину, те размотрити проблем односа језика и идентитета на примеру „тројезичности” Босне и Херцеговине, где се језичка политика може сматрати маркером идентитета. Након одговарајућег теоријског осврта, биће изнета грађа прикупљена теренским радом, у оквиру које ће бити сагледано шта о сопственом језику и односу језика и идентитета мисле припадници три народа – Бошњака, Срба и Хрвата.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: језик, језичка политика, идентитет, Босна и Херцеговина

ТЕОРИЈА И МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА ИДЕНТИТЕТА

Идентитет је вишедимензионални друштвени појам. Упркос покушајима операционализације концепта идентитета у оквиру различитих друштвених дисциплина као што су социјална психологија, социологија, етнологија и антропологија, културологија, политикологија, овај феномен остаје извором бројних дилема.

Најближе питању како језик утиче на формирање идентитета у политичком дискурсу пришли су конструктивисти, који обраћају пажњу на улогу „језика”, „језичких конструкција” и „социјалних дискурса” у изградњи друштвене стварности и идентитета. У конструктивистичкој парадигми доминирају постпозитивистички и интерпретативни приступи, а заједно са дедуктивним, широко се користи индуктивна истраживачка стратегија [Гаман-Голутвина и Никитин 2019: 299]. Конструктивизам се заснива на интерсубјективној димензији људског деловања. Другим речима, с обзиром да су људи културна бића обдарена способношћу и вољом да размишљају о свом односу према свету и дају му смисао, код конструктивиста у фокусу бивају социјални фактори који нису опипљиви у материјалном свету, већ директно зависе од људске сагласности и условљени су постојањем социјалних институција. Један од најпознатијих конструктивиста, Александер Венд (Alexander Wendt), наводи да је „основни принцип конструктивистичке социјалне теорије да људи делују у односу на објекте, укључујући и друге актере, на основу значења која ти објекти имају за њих” [Wendt 1992: 394, према: Алексева 2014, 4–21].

Стога језик и политика његове кодификације јесу један од алата за идентификовање људи у друштву. Дакле, упркос примордијалистичком приступу проучавању историје формирања језичких карактеристика и норми, у садашњој фази постојања савремених језика прикладно је препознати језичку политику држава као маркер идентитета.

Истраживачи идентитета разликују два научна концепта која су одредила формирање савременог појма идентитета. Први је симболички интеракционизам, који одговара на питања о томе како се идентитети формирају и како функционишу (Џорџ Херберт Мид). Друга је теорија перцептивне контроле коју је развио Вилијам Пауерс (William Powers), која проучава природу контролног система и објашњава „ставове” и „намере” у основи свих живих бића. Ове идеје служе као основа за разумевање процеса функционисања идентитета [Burke and Stets 2009: 18–32].

Мид започиње своју књигу „Ум, сопство и друштво” из 1934. године тврдњом да је формирање ума и човековог Ја производ друштвене сфере живота. Према Миду, човеков ум и његово Ја уграђени су у друштво и развијају се кроз комуникацију и интеракцију са другима. Централно место у процесу перцепције појмова има идеја о заједничким значењима (*shared meanings*), за коју Мид уводи категорије *знака* и *симбола*. Важну улогу у обједињавању перцепције појединца и настанку општеприхваћених значења игра имитација. Појединац посматра реакцију другог на одређену

ситуацију/стимулус и та реакција постаје део његовог понашања. Када се ситуација понови, појединац имитира претходно уочену реакцију. Тако он постаје део заједнице, а опонашана реакција постаје општеприхваћена реакција. С тим у вези до изражаја долази језик комуникације, који је скуп значењских симбола чија значења заједнички прихватају и користе сви чланови заједнице. Симболички интеракционизам тежи томе да се првенствено или чак искључиво фокусира на симболе јер они чине основу мишљења, језика, комуникације и интеракције.

Поред идеја симболичког интеракционизма, теорија идентитета је укључивала и концепт система управљања заснован на идеји „негативне повратне спреге” Норберта Винера (Norbert Wiener) за контролу продуктивности система. Идеја је била да се контролише количина паре која улази у систем мотора на основу излазне брзине. На пример, ако излазни сигнал указује на превелико оптерећење мотора, систем негативне повратне спреге (НПС) смањује проток паре на улазној страни. Супротно томе, ако је излаз система био преспор, НПС омогућава да се аутоматски повећа проток. Дакле, систем управљања ове врсте прати сопствене резултате правилном употребом повратне спреге. На излазу систем показује стабилан резултат, док су улазни подаци нестабилни и непредвидиви [Weiner 1948].

Вилијам Пауерс је предложио коришћење НПС у анализи живих система (људи и њихових механизма понашања), указујући да за људе није важна контрола над излазом или реакцијом. Уместо тога, они се баве контролом над перцепцијом или улазом. Понашање људи „на излазу” прилично је променљиво, али управо је непредвидивост акција оно што сузбија нестабилност ситуације на улазу. Пауерс је предложио да се „кршењем закона” назову фактори који стварају променљивост ситуације на улазу, док сузбијање кршења резултата на излазу (резултата реакције) омогућава појединцу да сагледа друштвене процесе у њиховој једнообразности, постојаности и предвидљивости [Powers 1973].

Идеја НПС је врло слична Мидовом концепту координације перцепције и деловања, који омогућава људима да се прилагоде спољним и унутрашњим променама како би постигли своје циљеве. Научници се слажу да појединац не контролише своје понашање у одређеној ситуацији, већ перцепцију околне стварности, што му омогућава да мења своје поступке, доводећи своју перцепцију у складу са датом тачком (циљем). Уз помоћ контроле перцепције, људи се прилагођавају „поремећајима” нестабилног, променљивог система.

Због тога идентитет као друштвени конструкт чини политику држава предвидивом. С једне стране, он служи за одређивање културних, социјалних, метафизичких граница државе за спољне актере, с друге стране објашњава својим грађанима ко су „Други” [Малинова 2015: 154–169]. Поред тога, стварност конструисана идентитетом омогућава носиоцима одређене друштвене заједнице да изаберу општеприхваћене стратегије понашања за постизање циљева. Испоставља се да колективни идентитет бива одређен заједничким идејама, а не материјалним силама, док се

интереси носилаца заједничког идентитета конструишу управо на основу заједничких идеја [Гаман-Голутвина и Никитин 2019: 308–309].

УЛОГА ЈЕЗИКА У ФОРМИРАЊУ ИДЕНТИТЕТА

Хауард Гајлс и коаутори развили су етнолингвистичку теорију идентитета, која објашњава положај језика у мултиетничким друштвима, дефинишући одрживост језика одређене етничке заједнице као средство за унутаретничку и међуетничку комуникацију. Наведена теорија односи се и на краткорочне интеракције на индивидуалном нивоу, као и на дугорочне тенденције заједница да задрже или напусте језик. На основу истраживања ставова младих у Велсу који су се идентификовали као Велшани (а не као Енглези или Британци) и користили велшки језик у свакодневним разговорима и похађали двојезичне школе, Гајлс је открио да се етнички идентитет манифестује кроз језик у ситуацијама када се носиоци идентитета осећају угроженим од доминантне етнолингвистичке заједнице. Међутим, истовремено је утврђено да у ситуацијама када је потребно одржавати ефикасну комуникацију и када је етнички идентитет нестао у позадини професионалног или социјалног идентитета, испитаници користе језик доминантне заједнице без доживљавања кршења права њиховог језичко-етничког идентитета [Giles and Johnson 1987: 69–100]. Отуда се употреба језика одређене етничке заједнице као инструмента опозиције према доминантној заједници (унутрашњи „Други“) уклапа у оквир идеје „негативне повратне спреге“: употреба језика није од суштинске важности док се не изврши политизација етничке припадности. Када се испитаници нису осећали равноправно са доминантном заједницом, почели су да се фокусирају на своју етничку припадност пре свега кроз језик.

Користећи принципе етнолингвистичке теорије у анализи савремене језичке политике у Босни и Херцеговини, неопходно је одговорити на следећа питања:

1) У којој ситуацији током комуникације становници појединих вишеетничких градова Босне и Херцеговине (Мостара, Сарајева и Источног Сарајева) сматрају да говоре исти језик?

2) У којој ситуацији током комуникације становници појединих вишеетничких градова Босне и Херцеговине (Мостара, Сарајева и Источног Сарајева) препознају постојање три различита језика?

ЈЕЗИЧКА ПОЛИТИКА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ ОД АУСТРОУГАРСКЕ МОНАРХИЈЕ ДО САВРЕМЕНОГ ДОБА

Док лингвисти дискутују да ли у простору бивше Југославије постоји један или четири језика (српски, хрватски, босански, црногорски), на политичком нивоу одлуке се чине једноставнијим: ако постоји држава која носи име доминантне етничке заједнице која га насељава, зашто ова етничка заједница не би говорила својим језиком?

Пре распада Југославије званично је постојао српскохрватски (хрватскосрпски) језик који се помиње у Уставу из 1963. [Ustav, 1963: 42], али не и Уставу из 1974. године [Ustav, 1974]. После политичких промена током раних деведесетих година прошлог века Срби су се вратили називу свог језика као српског, док су Хрвати „цементирали“ то још раније помоћу учињене језичке пиратерије; у Босни и Херцеговини је босански (или бошњачки) језик проглашен као политички језик, а исто је учинила и Црна Гора, где је црногорски језик наметнут као део ширих антисрпских активности.

Милош Ковачевић сматра да сви новонастали језици са чисто лингвистичке тачке гледишта могу бити само варијанте српског језика. Сходно томе, појам *српски* који се тренутно налази у (социо)лингвистици треба користити у два значења: као хипероним и хипоним у односу на термине *хрвајски*, *босански* и *црногорски*. Будући да је хипероним, само српски језик има статус језика на чисто лингвистичком нивоу, „док су сви остали политички језици (језици само у имену)” [Ковачевић 2011: 54–65]. Милорад Екмечић сматра да у новом веку, почевши од 1492. године, „у изградњи српског националног идентитета религија постаје вододелница нације” [Екмечић 2008: 10]. Процес раздвајања српског народа на верским основама био је дуготрајан и обликован његовим технолошким ненапредовањем и ратовима, тј. сталним променама политичких граница, што наравно није једини случај у Европи [Екмечић 2008: 11]. Религија је постала вододелница српске нације убрзано након Српске револуције у периоду од 1804. до 1815. године, када се интереси западноевропских великих сила и српског народа више нису поклапали. То је окончано током рата на подручју Босне и Херцеговине између 1992. и 1995. године, када је вера у потпуности довела до стварања религиозних држава (а тиме и нација) [Екмечић 2008: 47, 560], а што је даље и озваничило поделу једног (српског) језика.

Најпознатији пројекти покушаја уједињења језика већине Јужних Словена на Балканском полуострву на политичком нивоу могу се наћи како током постојања културног, историјског, државног и политичког нејединства балканских народа, тако и након уједињења већине припадника Јужних Словена у једну државу 1918. године.

Напори у том правцу били су, на пример, Бечки књижевни споразум из 1850. [Тошовић und Wonisch 2011: 41–43], у оквиру којег је језик добио име српскохрватски, а заснован је на источнохерцеговачкој верзији штокавског дијалекта, док су екавица и ијекавица препознате као једнаке [Каровић 2011: 128]; као и Новосадски споразум из 1954. године [Секулић 1966: 305–337] у којем се наводи да Срби, Хрвати и Црногорци говоре истим језиком. Књижевни језик има две изговорне норме – екавицу и ијекавицу, а ћирилица и латиница препознате су као једнаке у свом подручју употребе.

Овде је вредно поменути фонетски принцип правописа „пиши како говориш”, који је први осмислио Сава Мркаљ [Selimović 1987: 9], а успоставио га је Вук Караџић реформом језика почетком 19. века. Будући да

су српски језик у време његове кодификације користили народи који су живели на територији других држава и често нису имали прилику да савладају књижевну норму свог матерњег језика, Вукова реформа имала је за циљ да у што већој мери поједностави читање и писање српског језика¹. Међутим, у 21. веку, фонетски принцип писања омогућио је да се српскохрватски језички континуум трансформише у књижевне норме различитих језика.

Аустроугарска је стекла право да окупира и управља Босном и Херцеговином на Берлинском конгресу 1878. године под изговором увођења реформи и осигурања мира и стабилности у региону. Због националних и конфесионалних разлика језик је постао важан политички субјект у то време јер је аустроугарска администрација спроводила специфичну језичку политику у Босни и Херцеговини у оквиру своје „цивилизацијске мисије”. У том периоду у Босни и Херцеговини католичко становништво углавном је користило латинично писмо, док су православци и муслимани користили ћирилицу. Босански муслимани су такође користили арапска слова за писање књижевних дела на свом матерњем језику. Са процесом националног буђења име језика постало је осетљиво питање: православци су тај језик називали српским, католици хрватским, док су га босански муслимани обично називали босанским [Okuka 1991: 53], термином који је префериран као званични назив језика у вилајету у последњим деценијама османске владавине [Stančić 1991: 107–108].

Због чињенице да је немачки језик постао службени језик нове администрације у Босни и Херцеговини, језик којим је говорило становништво називао се босански, српскохрватски или земаљски језик (*Landessprache*), односно језик земље. Питање имена језика било је посебно осетљиво у образовању. Аустроугарска је започела отварање првих интерконфесионалних школа у Босни и Херцеговини. Покрајинска влада је на почетку језик назвала хрватским, што се сматра последицом прохрватске политике аустроугарског војног заповедника Јосипа Филиповића. Термин *Landessprache* се употребљавао све мање, а термин босански постао је званичан током режима заједничког министра финансија Бењамина Калаја (1882–1903) [Juzbašić 1999: 11].

Што се тиче писма, Аустроугарска је у почетку форсирала употребу латиничног писма. Влада је тврдила да ће савладавањем ових писама млади у Босни и Херцеговини моћи да науче службени немачки језик и напредовати у свим областима науке. Тек након што се српска заједница пожалила да званична власт жели да изузме „њихово” писмо из основног образовања, влада је прогласила оба писма, латиницу и ћирилицу, једнаким [Circularerlass 1880: 320–321].

Језик је поново постао предмет спора у покрајинској скупштини успостављеној након анексије 1908. године. Након дугих расправа, први закон

¹ Вук Караџић у рецензији о језику у *Новинама сербским* 1814. године наводи: „Сербљи будући да јошт никакве граматике свога језика немају, зато они који пишу морају пазити на говор прстога народа, и не одступајући от онога треба свој језик да углађавају и да поправљају“ [Караџић 1814, према: Selimović 1987: 20].

о језику у Босни и Херцеговини донесен је у децембру 1913. године. Закон је прогласио српскохрватски службеним језиком у администрацији и образовању, заједно са оба писма: латиницом и ћирилицом. Страни званичници добили су трогодишњи период да науче српскохрватски, док су немачки и мађарски језик морали да се користе у комуникацији са властима Двојне монархије [Juzbašić 1999: 227–230].

Занимљиво је да је уз назив језика уведен и концепт „босанске нације”, што је у основи био политички пројекат Аустроугарске ради одвајања окупираних територија од суседних држава у политичком, идеолошком и језичком погледу. Након распада Југославије, аустроугарски пројекат је узет као основа за стварање новог босанског идентитета. То се може пратити и путем језика јер су након 1993. године први уџбеници босанског језика засновани на Калајевим из 1883. године [Екмечић 2008: 319–320].

Кроз историју постојања књижевног стандарда српскохрватског језика, лингвисти су препознавали постојеће разлике између српске и хрватске варијанте, које су, након распада Југославије, и Србији и Хрватској омогућавале да воде индивидуалну језичку политику, а разлике између књижевне норме хрватског и српског су се прошириле и продубиле. Међутим, у Босни и Херцеговини, где су три етничке заједнице – Срби, Хрвати и Бошњаци – добиле политичку формализацију путем Дејтонског споразума, бошњачке културне и политичке елите су почеле инсистирати на одвајању босанског језика. Према Мату Каповићу [Каровић 2011: 130], стандардизација босанске верзије језика заснивала се на увођењу позајмљених речи из турског језика, као и на прилагођавању постојећих лексема турском стандарду. На пример, у Босни и Херцеговини Бошњаци користе реч „кахва”, Срби изговарају реч „кафа”, а Хрвати кажу „кава” [Greenberg 2009: 205]. Стварање речи на босанском језику често се претвара у оружје политичке борбе, које, међутим, према Каповићу, тај процес такође постаје и предмет јавног исмевања. У овом случају реч је о писаној употреби језика, јер, барем у говорном језику, становништво Босне и Херцеговине не може доследно да користи једну од три опције: Срби и Хрвати такође користе турцизме у говору, а Бошњаци често преферирају лексеме српског или хрватског стандарда од нових босанских речи.

Говорећи о томе да ли се новонастали језици на територији бивше Југославије могу сматрати варијантама једног језика, Ранко Матасовић нуди четири критеријума за разликовање језика и дијалеката: структурни критеријум, критеријум за међусобну разумљивост, генетски критеријум и критеријум идентификације [Matasović 2001: 15–18].

Предмет овог рада је последњи критеријум – *критеријум идентификације*. Међутим, вреди напоменути да се током проучавања структуре језика у Босни и Херцеговини² могу пронаћи разлике на нивоу речника и граматике, али оне нису довољне да би се тврдило да су структуре језика различите и, сходно томе, постоје три различита језика. Занимљиво

² Бранко Тошовић је подробно писао о граматичким и лексичким разликама три језика у Босни и Херцеговини [2012: 9–64].

средство за упоређивање језика предложио је амерички лингвиста Морис Сводеш (Swadesh, Morris), који је развио листу основних лексема најважнијег („нуклеарног“) речника од 100 речи; користе се и листе од 200 и 207 речи [Swadesh 1971: 283]. Према Сводешевој листи, босански, српски и хрватски језици су идентични.

Критеријум идентификације показује како сами говорници доживљавају језик којим говоре. По овом критеријуму, српски и хрватски језик данас би несумњиво били различити језици, будући да су њихови говорници одвојени етничком припадношћу и некадашњим АВНОЈ-ским, а садашњим државним границама. Међутим, они инсистирају на томе да њихов језик буде српски односно хрватски, у случају Босне Херцеговине, због чега језички сукоби трају већ три деценије. Када је босански језик у питању, међутим, субјективни утисци становника и говорника о свом језику у Босни и Херцеговини су контрадикторни и двосмислени, те стога не могу конструисати језичку стварност на нивоу на ком би се користио критеријум идентификације за кодификацију босанског језика.

Критеријум идентификације се непрекидно подстиче на територији Босне и Херцеговине. Крајем 2019. године објављена је серија *Школокречина*,³ заснована на докторској дисертацији Ненада Величковића *Идеолошка инструментализација књижевности на примјерима чиианки од 5. разреда основне до 4. разреда средње школе у Босни и Херцеговини*. Дисертација и серија анализирају уџбенике који се користе у уобичајеним учионицама у БиХ, где босански, хрватски и српски наставни планови и програми јасно показују многе примере политизације књижевних интерпретација и језичких норми, што доводи до пораста нетолеранције и у суштини чини систем образовања „ковачем мржње“. Занимљиво је да је серија изграђена на приказивању лекција бошњачке, хрватске и српске књижевности у истом разреду, док млади глумци сваки пут играју представнике различитих етничких заједница. Поред очигледне поруке да се ученици не разликују онако како то замишљају политичари и писци уџбеника, промена етничких маски може се објаснити тиме да је стигматизација „Другог“ мање страшна и болна.

ГРАЂА О ЈЕЗИКУ И ИДЕНТИТЕТУ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

У контексту изнетих теоријских података сматрамо да је важно рећи шта становници Босне и Херцеговине (Бошњаци, Срби и Хрвати) мисле о језику којим говоре. Истраживање етничке идентификације и граница спроведено на подручју Мостара, Сарајева и Источног Сарајева у периоду од 2017. до 2019. године нужно је укључивало и питање језика, обзиром да су о њему испитаници имали различита размишљања и ставове када су говорили о сопственом идентитету. Најчешће су одговори повезани са темом језика добијени на постављено питање везано за поређење међу-

³ Назив „Школокречина“ представља игру речи „школа“ и „жабокречина“ (мочвара, учмалост). [Seriја „Školokrečina“].

етничких односа у периоду пре и након рата, као и уочене сличности и разлике код припадника народа који живе у Босни и Херцеговини. Због тога ће таква различита виђења друштвене и политичке стварности бити представљена и интерпретирана као прилог о томе шта о феноменима „одозго” мисле људи „одоздо”. Дакле, како процесе из званичне институционалне и јавне сфере (макро-ниво културе) виде појединци, обични људи (микро-ниво културе), становници из редова бошњачке, српске и хрватске етничке заједнице на подручју Мостара, Сарајева и Источног Сарајева. Језик је одабран као један од етничких симбола, који уз религију, представе о заједничком пореклу и остале елементе чини обележје чланова једне етничке заједнице [Павловић 1990: 91]. Поред тога, преплитање два типа нације, грађанског („западног”) и етничког („источног”) доводи до збуњености припадника свих етничких заједница у оквиру Босне и Херцеговине и њихове перцепције сопственог идентитета. Први тип нације, темељи се на територији, заједничкој грађанској култури и идеологији у оквиру заједнице једнаких грађана, док се други тип везује уз свест једне заједнице о заједничком пореклу, народну мобилизацију, вернакуларне (народне) језике, обичаје и традицију [Smit 1998: 22–31, 111–112]. Треба имати у виду да се оба типа нације преплићу у пракси, тј. не могу се наћи у „чистом” облику као идеални тип [Nedeljković 2007: 19–20].

У Мостару су готово сви испитаници истакли да је језик којим говоре Мостарци свих етничких залеђа један те исти језик. Поред језика, истицали су да три народа имају исти „менталитет” и „обичаје” јер се та два културна аспекта везују уз историјско-географску област (Херцеговину), пре него неку другу ширу целину (државу или скупину држава). Ретки су истицали да се ради о другачијим језицима, али би се и тада говорило о томе да се људи споразумевају на „нашим језицима”. То суштински значи да нема сумње око тога да је то један језик или није, али има када је реч о његовом називу. У унутаретничкој комуникацији свако каже да прича на хрватском, босанском или пак српском, док у међуетничкој комуникацији изговара придев „наш”. Један део саговорника је изнео идеју да се тај језик назове поново српскохрватски, или да буде везан за територију на коме је присутно штокавско наречје (Хрватска, Босна и Херцеговина, Србија и Црна Гора) и буде именован као „југославенски”, изузев простора Словеније и Северне Македоније. Други су сматрали да би требао да постоји „босанско-херцеговачки” језик, у складу са називом државе у којој живе становници све три вероисповести, мада су ти напори изузетно отежани због највеће препреке – механизма (гео)политичке унитаризације земље под хегемонијом политичких елита из редова бошњачког народа. Детаљније о овој проблематици на примеру Мостарске гимназије писала је Азра Хромацић, проучавајући праксе супротне ономе што званичне етно-политичке идеологије пропагирају [Hromadžić 2017]. Саговорници сматрају да се због раздвојености у оквиру школских установа не могу остварити пријатељства и други облици повезаности међу омладином, а свему доприносе погоршани међуетнички односи у периоду након рата 1992–1995. године. Образовни систем конципиран тако да

свака етничка заједница има сопствени план и програм јесте у складу са Пауерсовом ставком да је контрола над перцепцијом важнија од контроле над реакцијом. Тога су свесни и сами испитаници, тачније друштвених процеса у сопственом окружењу, мада су мишљења да немају моћ да се школству на различитим језицима одупру.

Због тога многи схватају да су породичне средине још једна од препрека ка перцепцији истоветности језика. Многи ће, како наводе, због „страха” од „Другог” учити децу да је језик којим говоре изведен од етнонима, назива народа коме припадају, што не важи у случају Бошњака чија је перцепција да се у читавој Босни и Херцеговини говори босански језик. Многи за овакву ситуацију данас криве ратне сукобе и политичке елите (макро-ниво културе) чији је задатак искључиво раздвајање народа. Паралелно с тим процесом, породице као микро-ниво једне културе појединцима стварају реакцију као модел који они имитирају, у овом случају језик, те тиме научена реакција постаје општеприхваћени начин реаговања на одређену ситуацију/стимулус. Поред језика, испитаници су навели да је етничким заједницама на подручју Мостара иста борба за живот, стога је пуно њих навело да су људи у овом граду „гладни на сва три језика”. Како наводи један саговорник, „језик којим причамо има пуно имена, важно је да се разумијемо”. Појединци су навели како је стварање језика производ рада „болесних ега” – особа чији је циљ да сопственим јавним ангажманом скрену пажњу на себе и тиме даље заваде припаднике свих етничких заједница. Мидови концепти човековог ума и Ја, настали кроз међусобну комуникацију и интеракцију чланова друштва, могу се у потпуности разумети на примеру увођења језичких норми чији је циљ раздвајање а не спајање људи, чему у прилог иду примери послератног преименовања улица и политичко-идеолошког уређења симболичког јавног простора [Дражета 2021: 70–72, 117–247].

Када је реч о испитаницима у Сарајеву, они су такође мишљења да становници овог града из редова свих етничких заједница говоре један језик са „три имена” и да је претежено код нових језикословаца из Хрватске проблем што „измишљају нове ријечи”. Како наводи један испитаник, „треба сто година да једна ријеч уђе у језик, а они би да цијели језик мијењају преко ноћи.” Њихов говор у нешто мањој мери везују за регију у којој живе, тј. Босну у ужем смислу, за разлику од Херцеговаца Мостараца који тај идентитетски аспект више наглашавају. Ипак, свесни су да је језик у Сарајеву скоро истоветан код свих говорника, без обзира којем народу припадају, као што су „менталитет”, „однос према раду” и чињеница да су сви егзистенцијално угрожени, како каже један саговорник, „немају марке у цепу”. Ретки су наводили како су у питању другачији језици, али би и у том случају рекли нешто попут једног саговорника који каже да „ми имамо три језика која су у потпуности иста, а у Њемачкој се људи са сјевера и југа не разумију иако говоре исти језик”.⁴ Испитаници

⁴ Занимљиво је да се наводи пример немачког, а не италијанског језика који је географски такође близак и има сличну хетерогеност између говорника са севера и југа, што показује очигледан друштвено-политички утицај Аустроугарске у Босни и Херцеговини.

сматрају да је то један језик помоћу кога се споразумевају припадници више нација, мада се најчешће размимоилазе око његовог имена. Неки говоре да је потребно да се тај језик назове „босанско-херцеговачки”, док други употребљавају израз „босанско-српско-хрватски”, желећи да на тај начин користе, како наводе, „званични израз за наш језик на нивоу државе.” За један део испитаника бивша Југославија била је одличан пример државе са уједначеном језичком нормом на примеру телевизијских и радијских емисија, као и у домену драмске уметности. На тај начин би ти испитаници конципирали језичку политику у савремено доба, додајући да би то исто требале да учине бивше југословенске републике. Ту се долази до прве веће препреке коју је већина саговорника истакла, а то је школство, засновано на наставним плановима и програмима на различитим језицима. Када је један од саговорника требао да заокружи на ком језику ће његово дете слушати наставу – босанском, хрватском или српском – одабрао је све три могућности. Исто су учинили и остали родитељи, изражавајући отпор према устројству похађања наставе. Пауерсова теорија и у овом случају може да се примени, с тим што је посреди „кршење закона”, тачније утицај фактора чији је циљ да промене постојећи оквир и тиме изазову промену околности у њиховом изворишту, чега су актери процеса (родитељи) итекако свесни.

Друга препрека, породица, описује се као средина чији је утицај пресудан за назив језика. Дете из бошњачке породице ће увек причати босански, из српске породице српски, а из хрватске хрватски језик, сматрају испитаници. Један од њих, међутим, наводи да је његов матерњи језик српски, пошто му је мајка Српкиња, док је по националности Хрват, јер му је отац Хрват, те да у томе свему лежи лично богатство. Ратни сукоби су у периоду од 1992. до 1995. године произвели и нове сукобе на пољу језика. Стога један од испитаника на свом стручном боравку у Малезији није могао да објасни таксисти због чега су људи на подручју БиХ ратовали више од три године. На питање возача да ли зарађени народи причају друге језике, одговор саговорника је „говоримо, али исти је то језик”, после чега је настао мук и општа збуњеност, будући да је таксиста добио такође одричан одговор на питање да ли се „физички” разликују припадници три нације. Њих повезује иста територија, сматрају интервјуисане Сарајлије, поготово ако се догоди земљотрес од кога ће последице осетити сви без обзира на верску и етничку припадност. Поред тога, сви становници су подједнако немарни према културном и природном наслеђу, као и вредностима у смислу понашања у животу и кућног одгоја, што доводи касније и до „стапања обичаја”. На крају крајева, неки су наглашавали да је у питању „исти народ” који због сопствених политичких и културних елита не може „продисати слободно”, већ мора да се повинује систему образовања чији је циљ непрекидна измена речника. И поред свих дневнополитичких потешкоћа, како каже један саговорник, „гањамо сви исти циљ, само на другом језику”, а то и остали у суштини наводе – да ће „обични људи” увек међусобно сарађивати.

Саговорници у Источном Сарајеву су сличних ставова и размишљања у вези са језиком, као и становници Мостара и Сарајева. Сматрају да су хрватске политичке и културне елите највише „криве” због тога што се код Бошњака мења говор који је некада био мање више уједначен са осталим народима, највише Србима. По њиховом мишљењу, Срби и Бошњаци су најсличније говорили на подручју Сарајева и околине до ратних дешавања између 1992. и 1995. године. Тај језик се називао српскохрватски, али су његови говорници били „распоређени у више народа” на ширем подручју бивше Југославије. Распадом те државе сваки од три народа желела су да имају сопствени језик. То се, међутим, према њиховим речима, најгоре одразило на Босну и Херцеговини, а посебно Сарајево и простор данашњег Источног Сарајева које је настало у току и након рата [Дражета 2021: 110–115]. Свој етнички идентитет (српски) испитаници повезују са језичким (српским) идентитетом, сматрајући да је код Бошњака етнички идентитет повезан са регионалним (босанским у ширем смислу државе Босне и Херцеговине), док је код Хрвата процес измене речи и граматике отишао „предалеко” у смислу даљег разликовања од српског језичког стандарда. Поједини испитаници сматрају да би назив „босански” за језик требао да подразумева постојање „херцеговачког” језика, пошто људи у Босни (у ужем смислу) причају потпуно истоветно. За босански, српски и хрватски језик рекли су да представљају један те исти, да око тога нема никакве двојбе. Ипак, сматрају да би онда босански језик требало назвати „бошњачки” јер њиме прича етничка група босанско-херцеговачких муслимана који се етнички идентификују као Бошњаци. Без обзира на све наведене ставке, саговорници су мишљења да је Југославија као идеја могла да обједини све тренутне разлике, али да тадашње државне елите то нису увиделе, већ само лични, тј. материјални интерес. Школство нико изричито није поменуо као препреку при учењу језика, али јесте то да језик није једини исти културни елемент код припадника свих етничких заједница већ „менталитет” и перцепција религије. Један испитаник наводи у том смислу да су припадници сва три народа у Босни и Херцеговини „још увијек пагани који још покушавају да буду монотеисти”, алудирајући на неспремност сличних народа, који су за тог саговорника заправо један народ, да даље граде бољу будућност.

Испитаници нису наводили породицу као препреку ка томе да језик који се говори буде један те исти, мада су неки то исказали имплицитно. Њихова брига била је више усмерена ка томе што се у Републици Српској, као српском делу Босне и Херцеговине, „форсира један званични језик”, а тиме не поштује народни говор, разнолик од регије до регије. Доминантан је више, како наводе, ијекавски говор Бања Луке и тог дела Босанске Крајине, као и дела Поткозарја, а не Романије, Семберије, Подриња и Херцеговине. С тим у вези су политичке, институционалне, регионалне и друге поделе између Срба [Дражета 2019: 141–167]. Дакле, чак ни на нивоу читаве Босне и Херцеговине нису уједначене језичке норме три званично различита а суштински иста језика, истичу интервјуисани становници Источног Сарајева. Говор руралних крајева Јахорине који тери-

торијално припадају наведеном граду јесте мање више уједначен код Срба и Бошњака, док је у Сарајевском пољу, посебном старом делу Сарајева (Башчаршија, Вратник, Бистрик, Алифаковац), изражен посебан урбани говор карактеристичан за све народе у прошлости, а данас у медијском и јавном дискурсу претежно везан за Бошњаке, будући да они представљају већинско становништво Града Сарајева у оквиру ентитета Федерације Босне и Херцеговине.

Наведене реформе на пољу језичке политике и идентитета које је спроводила Аустроугарска током своје владавине у Босни и Херцеговини утицале су на ситуацију присутну током савременог доба, а то је почетак растакања једне трорелигијске (српске) заједнице и једног језика (српског), путем којих се припадници тих заједница могу споразумевати без икаквих потешкоћа. Босански идентитет наметан током Калајевог режима (1882–1903) постао је бошњачки 1993. године, чиме су заправо босанско-херцеговачки муслимани, који су током социјализма користили етноним Муслимани, постали Бошњаци. Свој језик назвали су босански и тиме утрли пут дугорочној и опасној забрани осталих националних имена [Екмечић 2008: 319–320; Bougarel 2009: 123–133].

ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА

Анализа теорије језичке политизације сугерише да се подршка за три језика у Босни и Херцеговини заснива на негативно обликованом идентитету, тачније у бошњачком и хрватском случају, али не и у српском. То значи да се припадници бошњачке и хрватске етничке заједнице идентификују тако што негирају постојање сличности са другим етничким заједницама, а не истичући неку од сопствених одлика, као што то чине припадници српске етничке заједнице. Овај закључак потврђује и истраживање које је први аутор (ауторка) овог чланка спровела 2019. године у оквиру студије трендова идентификације у омладинском окружењу у Босни и Херцеговини [Пономарева и Попадьева 2019: 98–119], као и истраживање етничке идентификације и граница, спроведено од стране другог аутора на истом подручју (Мостар, Сарајево и Источно Сарајево) од 2017. до 2019. године [Дражета 2021].

Доминација негативног тренда групне идентификације младих изражава се супротстављањем њихове етничке заједнице према унутрашњим „Другима”, а систем негативне повратне спреге функционише у ситуацији када су говорници три језика принуђени да се усредсреде на језичке разлике како би нагласили сопствени етнички идентитет у оквиру формално-правно мултиетнички, тј. троетнички засноване државе. Видно је да су људи свесни тога да је језик којим говоре један те исти језик, али да исто тако сопствени етнички идентитет који граде мора бити утемељен на том језику именованом према етнониму, а не ширем подручју као што је држава, или пак група културно сродних држава и заједница, у овом случају јужнословенских. Фонетски принцип правописа „пиши као што говориш”, осмишљен пре више од два столећа као

средство српске интеграције, постао је алат раздвајања, учинивши да се обични људи осећају угроженим једни од других, али и даље дубоко свесни да је језик нешто што их повезује.

Религија као вододелница српске нације почела је убрзано да утире пут образовању нација које су са стварањем националних држава током 19. и 20. века одвојене од српске (православне), а то су хрватска (католичка) и бошњачка (муслиманска) нација. С тим у вези, стварана је и језичка посебност код новонасталих групација, чије је усмерење било такво да са сопственим исходиштем немају ништа заједничко [Екмечић 2008: 10–11]. Због тога је питање језика у Босни и Херцеговини не само религијско, већ политичко и национално питање, које су окупационе власти, посебно аустроугарске, само продубљивале, а данас га продубљују неоколонијалистичка, протекторска управа, као и становници овог подручја.

ЦИТИРАНИ ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Алексеева, Татьяна Александровна (2014). Мыслить конструктивистски: открывая многоголосый мир. *Сравнительная политика*, V 1(14): 4–21. [DOI: 10.18611/2221-3279-2014-5-1(14)-4-21]
- Гаман-Голутвина, Оксана Викторовна; Александр Иванович Никитин (ред.) (2019). *Современная политическая наука. Методология*. Москва: Издательство «Аспект Пресс».
- Дражета, Богдан (2019). Унутаргрупне поделе међу Србима на подручју Града Источног Сарајева након грађанског рата у Босни и Херцеговини 1992–1995. године. *Antropologija*, 19(1): 141–167.
- Дражета, Богдан (2021). *Етничка идентификација и границе: примери Мосћара и Сарајева*. Београд: Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду и Досије студио.
- Екмечић, Милорад (2008). *Дуго кретање између клања и орања: Историја Срба у Новом веку (1492–1992)*. Београд: Завод за уџбенике.
- Ковачевић, Милош (2011). Незатворена питања српског језика. *Окциох: Часопис Одељења за српски језик и књижевности Машице српске – Друштва чланова у Црној Гори*, 1(1–2): 45–54.
- Малинова, Ольга Юрьевна (2015). Концепт «Другого» в исследованиях идентичности: анализ современных дискуссий. *Политическая наука*, 4: 154–169.
- Павловић, Мирјана (1990). *Срби у Чикаџу: прилози проучавању етничкој идентичности*. Београд: Етнографски институт САНУ.
- Пономарева, Елена Георгиевна и Татьяна Игоревна Попадьева (2019). Тренды идентификации в молодежной среде Боснии и Герцеговины и Северной Македонии. *Научный журнал «Дискурс-Пи»*, 3(36): 98–119. [DOI: 10.24411/1817-9568-2019-10307]
- Секулић, Исидора (1966). *Говор и језик*. Књ. 11. Сабрана дела. Београд: Матица српска.
- Тошовић, Бранко (2012). Особенности боснийского/бошняцкого языка по отношению к сербскому и хорватскому. In: R. D. Greenberg, M. Nomachi (eds.), *Slavia Islamica: Language, Religion and Identity*. Sapporo: Slavic Research Center, Hokkaido University, 9–64.
- Bougarel, Xavier (2009). Od “Muslimana” do “Bošnjaka”: pitanje nacionalnog imena bosanskih Muslimana: 117–133. U: Kamberović, Husnija (ur.). *Rasprave o nacionalnom identitetu Bošnjaka*. Sarajevo: Institut za istoriju u Sarajevu, 117–133.

- Burke, Peter J. and Jan E. Stets (2009). The roots of Identity. In: P. J. Burke, J. E. Stets (eds.), *Identity Theory*. Oxford: Oxford University Press, 18–32.
- Circularerlass der Landesregierung in Sarajevo vom 9. Februar 1880, Nr. 2649, betreffend den Unterricht in der Landessprache mit lateinischen Lettern. *Sammlung der für Bosnien und die Hercegovina erlassenen Gesetze, Verordnungen und Normalweisungen, 1878–1880*. Wien: I Band, 320–321.
- Giles, Howard and Patricia Johnson (1987). Ethnolinguistic identity theory: a social psychological approach to language maintenance. *International Journal of the Sociology of Language*, 68: 69–100. [DOI: 10.1515/ijsl.1987.68.69]
- Greenberg, Robert D. (2009). Dialects, Migrations, and Ethnic Rivalries: The Case of Bosnia-Herzegovina. *Journal of Slavic Linguistics*, 17(1–2): 193–216.
- Hromadžić, Azra (2017). *Samo Bosne nema: mladi i stvaranje države u posleratnoj Bosni i Hercegovini*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Juzbašić, Dževad (1999). *Nacionalno-politički odnosi u Bosanskohercegovačkom saboru i jezičko pitanje (1910–1914)*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.
- Kapović, Mate (2011). *Čiji je jezik?* Zagreb: Algoritam.
- Matasović, Ranko (2001). *Uvod u poredbenu lingvistiku*. Zagreb: Matica Hrvatska.
- Nedeljković, Saša (2007). *Čast, krv i suze*. Beograd: Zlatni zmaj i Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
- Okuka, Miloš (1991). Književnojezička situacija u Bosni i Hercegovini u periodu austrougarske vladavine. In: Lj. Stančić, M. Okuka (eds.), *Književni jezik u Bosni i Hercegovini od Vuka Karadžića do kraja austrougarske vladavine*. Munich: Slavica Verlag Dr. Anton Kovač, 52–59.
- Powers, William T. (1973). *Behavior: The Control of Perception*. Chicago: Aldine.
- Selimović, Meša (1987). *Za i protiv Vuka*. Beograd: BIGZ.
- Smit, Antoni (1998). *Nacionalni identitet*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Stančić, Ljiljana (1991). Jezička politika i nominacija jezika u Bosni i Hercegovini za vrijeme austrougarske uprave. In: Lj. Stančić, M. Okuka (eds.), *Književni jezik u Bosni i Hercegovini od Vuka Karadžića do kraja austrougarske vladavine*. Munich: Slavica Verlag Dr. Anton Kovač, 99–119.
- Swadesh, Morris (1971). *The Origin and Diversification of Language*. Chicago: Aldine.
- Tošović, Branko; Arno Wonisch /eds./ (2011). *Srpski pogledi na odnose između srpskog, hrvatskog i bošnjačkog jezika / Die serbische Sichtweise des Verhältnisses zwischen dem Serbischen, Kroatischen und Bosniakischen*, 1/3. Graz, Beograd: Institut für Slawistik der Karl-Franzens – Universität Graz – Beogradska knjiga.
- Weiner, Norbert (1948). *Cybernetics: Or the control and communication in the animal and the machine*. Cambridge: MIT Press.

ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ

- Seriya „Školokrečina”. Доступно на: https://www.youtube.com/channel/UCJ82_prnXVaLYSJ-WYdOFcWA. Приступљено: 25. 5. 2021.
- Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, *Službeni list SFRJ*, Beograd, 1963. Доступно на: <http://mojustav.rs/wp-content/uploads/2013/04/Ustav-SFRJ-iz-1963.pdf>. Приступљено: 18. 11. 2021.
- Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, *Službeni list SFRJ*, Beograd, 1974. Доступно на: <http://mojustav.rs/wp-content/uploads/2013/04/Ustav-SFRJ-iz-1974.pdf>. Приступљено: 25. 11. 2021.

LANGUAGE POLICY AND IDENTITY:
THE CASE OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

by

TATIANA POPADEVA
MGIMO University
Department of Comparative Politics
Prospect Vernadskogo 76, Moscow, Russia
popadeva.t.i@my.mgimo.ru

BOGDAN DRAŽETA
University of Belgrade, Faculty of Philosophy
Department of Ethnology and Anthropology
Institute of Ethnology and Anthropology
Čika Ljubina 18–20, Belgrade, Serbia
drazetab@gmail.com

SUMMARY: Language policy is seen as a tool which supports state sovereignty: together with the rule of power and territorial integrity, laws are passed to protect national and minority languages, while professional communities codify languages and develop literary norms. However, despite the significant work of linguists, culturologists and sociologists, language problems often remain on the periphery of political science research, as well as ethnology and anthropology. The purpose of this article is to fill the existing disciplinary gap, and to consider the problem of the relationship between language and identity on the example of “trilingualism” of Bosnia and Herzegovina, where language policy can be considered as a marker of identity. After the appropriate theoretical data, material collected through fieldwork will be presented, demonstrating which members of three nations – Bosniaks, Serbs and Croats – think about their own language and the relationship between language and identity. The phonetic principle of spelling “write as you speak”, created more than two centuries ago as a means of integration, has become a tool of separation, making ordinary people feel threatened by each other, but still deeply aware that language is something that connects them.

KEYWORDS: language, language policy, identity, Bosnia and Herzegovina